

Поетичні «натюрморти» Емми Андіївської

У статті проведено міні-дослідження поетичних натюрмортів Емми Андіївської як синтезованого продукту взаємодії двох видів мистецтва, прослідковано прозорі паралелі між малярськими та поетичними роботами надзвичайно оригінальної, своєрідної, обдарованої мисткині кінця ХХ – початку ХХІ ст., чий творчий спадок ще так мало вивчений і не зовсім належно поцінований в Україні.

Ключові слова: поезія, натюрморт, синтез мистецтв, кольорова палітра, малярство, ірраціональність.

Маланій Е. Поэтические натюрморты Эммы Андиевской. В статье проводится мини-исследование поэтических натюрмортов Эммы Андиевской как синтезированного продукта взаимодействия двух видов искусства, прослеживаются прозрачные параллели между малярными и поэтическими работами чрезвычайно оригинальной, своеобразной, одаренной художницы конца ХХ-начала ХХІ вв., чье творческое наследие еще так мало изучено и не совсем должным образом оценен в Украине.

Ключевые слова: поэзия, натюрморт, синтез искусств, цветовая палитра, живопись, иррациональность.

Malanii O. Poetic still lifes of Emma Andiyevska. The article is a mini-survey of poetic still lifes Emma Andiyevska synthesized as a product of interaction between two types of art, traceable clear parallels between the painting and poetic works extremely original, original, gifted artist late XX - early XXI century, whose creative legacy is so little understood and not quite properly appreciated in Ukraine.

Key words: poetry, still life, a synthesis of arts, color palette, paint, irrationality

Постановка наукової проблеми та її значення.

Емма Андіївська – сучасна українська поетеса, прозаїк та художниця, котра працює в стилі сюрреалізму й герметизму [39, 76]. Створила, на думку Д. Гусара-Струка, «власний світ поетичних та художніх образів у високо індивідуальній манері» [13, 167]. Філософські, духовні й містичні теми є головними у творчості Андіївської. Авторка належить до важливих представників модернізму в українській літературі другої половини ХХ ст. Письменницю часто пов'язують із Нью-Йоркською групою українських літераторів у діаспорі, хоча сама вона це заперечує.

Емма Андіївська – авторка понад двадцяти п'яти поетичних збірок, п'яти книжок короткої прози, трьох романів та більше дев'яти тисяч картин. Її художні виставки проводилися в США, Канаді, Франції, Німеччині, Австралії, Бразилії, Ізраїлі, Україні та Швейцарії. Поетеса є членом Національної спілки письменників України з 1994 р., українського

ПЕН-клубу й Професійного об'єднання художників Баварії. Більшу частину свого життя Емма Андієвська провела поза Україною, проживаючи в Мюнхені та Нью-Йорку.

Вона особисто була знайома з багатьма відомими художниками та письменниками вихідцями з України (скульптори Михайло Черешньовський та Григор Крук, художники Марія Дольницька і Яків Гніздовський, а також поети Михайло Орест, Олег Зуєвський та Василь Барка). Саме це, на нашу думку, і відіграло значну роль у формуванні художнього світогляду, філософських концепцій, життєвих принципів майбутньої авторки оригінальних і за формою, і за змістом творів.

Емма Андієвська неодноразово наголошувала на великій ролі підсвідомості у своїй творчості. Сприйняття нею світу відбувається через інтуїцію та відчуття без підключення інтелекту [45,157]. При цьому містичний і духовний аспекти є важливими її складниками, як зауважують М. Стех, Б. Бойчук і Б. Рубчак [39], [7].

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми.

Характерними для Андієвської є далекоюсяжні асоціації та алюзії між щоденними речами й світоглядними поняттями. У цілому сприйняття творчості Андієвської вимагає від читача великої ерудиції й знання інших культур. Складність прочитання творів авторки пов'язана з великою кількістю можливих інтерпретацій творів, які відображають багатогранність буття [45, 153]. Данило Гусар-Струк сформулював деякі поради й підходи до розуміння герметичних творів поетки у своїй статті «Як читати поезії Емми Андієвської»[13]. Він відзначає три ключі до розуміння поезії Андієвської – перспектива, назва вірша та світ сну.

Для творчості Андієвської характерні поетика сюрреалізму (на це вказує, зокрема, у своїй дисертації Т. Антонюк [4]), дещо ускладнена композиція тексту. Деякі дослідники (Марія Ревакович) помічають ознаки постмодернізму у творах письменниці.

Один із дослідників творчості Емми Андієвської, відомий український культуролог, філософ та головний редактор часопису «І» Тарас Возняк пише: «Від традиційних текстів твори Андієвської відрізняє щонайперше невідповідність її логіки логіці, до якої ми звикли. Причому це не вибрик, а її органіка. Ламаючи логіку суцього, вона, власне, й пробує з нього вирватись, а прирощені в її поетичному акті нові регіони суцього диктують уже свою, до того «не наявну» логіку (чи алогічність — якщо так комусь подобається більше)»[11, 144-145].

Про творчий доробок мисткині Андієвської написано низку досліджень і дисертацій, але її творчість, на жаль, залишається ще недостатньо осмисленою, хоча літературний доробок Емми Андієвської не може не цікавити сучасних українських літературознавців та читачів. Відомий український часопис «Кур'єр Кривбасу» (за ініціативи Марка Роберта Стеха) 2004 р. оголосив роком Емми Андієвської. Таким чином, усі номери журналу за 2004 р. та три номери за 2005 р. були присвячені аналізу творчості й публікаціям творів авторки. Творчості авторки свого часу приділяли увагу у своїх дослідженнях відомі літературознавці Д. Гусар-Струк, Ю. Шевельов, І. Фізер, Е. Райс та представники «Нью-Йоркської групи» Б. Рубчак, М. Ревакович та Б. Бойчук.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Аналізуючи поетичний доробок Емми Андієвської, сучасної письменниці, представниці діаспорної гілки української літератури, і справді помічаємо неабияке тяжіння авторки до оригінально-образного осмислення навколишньої дійсності. І хоча «дійсність» мисткині надзвичайно своєрідна, неповторна, складна для сприйняття непідготованим читачем, навіть ускладнена засиллям шаленої кількості образних нагромаджень, поєднанням не поєднуваного в реальному світі, присутністю ірреальних істот та явищ, усе-таки світ Емми Андієвської має право на існування, вимагає свого чіткого означення й місця в сучасному літературно-мистецькому процесі. Її своєрідна манера творення власної моделі буття (де затишно, комфортно та зручно поетесі) наповнена надзвичайними образами-символами, метафорами, що наближені до сюрреалістичного світобачення (її філософсько-поетичні медитації, натюрморти й справді подекуди нагадують картини іспанського сюрреаліста Сальвадора Далі або витвори австрійського художника-архітектора Хундертвассера): одним рухом чи то пензля, чи то пера Андієвська може перевернути світ чи наші усталені уявлення про нього («Усіх речей зворотні пропорції – І ти в позаминулому»).

До речі, Емма Андієвська – не лише талановита поетка, вона ще й обдарована художниця, котра зуміла досить органічно, гармонійно переплести ці види мистецтва, синтезувати їх в абсолютно новий формат відображення дійсності, новий вимір емоційного сприйняття світу, створила свій просторово-часовий континуум, свою модель світу, суспільства, у якому почувається незалежно й комфортно.

Не маючи мистецької освіти, Емма Андієвська створила понад 9000 картин. Вона – представниця сучасного мистецтва авангардистського напрямку.

Дебют Андієвської-художниці відбувся в 1956 р. на виставці в Мюнхені. Виставки відбулися також у США, Канаді, Франції, Німеччині, Австралії, Бразилії, Ізраїлі, Італії, Іспанії, Саудівській Аравії та Швейцарії, з 1992 р. виставки творів художниці відбуваються і в Україні. Чимало творів авторки є експонатами різних музеїв світу, у тому числі й України та мистецьких колекцій приватних осіб (Нью-Йорк, Мюнхен, Шварцвальд, Прага, Київ, Львів, Донецьк, Харків, Чернівці).

Оригінальним специфічним художнім прийомом Андієвської є повторне накладання фарби на полотна до двадцяти п'яти разів. Таким чином вона створює ефект руху, динаміки й, у той же час – об'єму, простору, глибини при спогляданні картин під різними кутами зору та різними освітленням. Емма Андієвська використовує для своїх полотен акварелі, акрилові й олійні фарби.

Стиль художниці деякі критики називають симетричним візіонізмом [20], хоча сама художниця не вважає себе представником будь-якого стилю мистецтва [30]. Андієвська, навпаки, підкреслює свою індивідуальність, характеризує себе «візіонером», стверджуючи, що її картини бачаться їй намальованими в цілому і їй залишається лише перенести їх на полотно. Свою творчість вона визначає як певну форму медитації та наголошує на великій ролі підсвідомого [3].

У творчій манері художниці вбачаємо елементи, співзвучні із сюрреалізмом, натуралізмом та експресіонізмом.

Сама Емма Андієвська наголошує на нерозривному зв'язку своєї художньої творчості з поезією, вона сама є авторкою оригінальних ілюстрацій власних поетичних збірок. Е. Андієвська відома також як автор ілюстрацій до опери «Чарівна флейта» В.-А. Моцарта й зображень карт таро та знаків зодіака.

Найяскравішим прикладом синтезовано-гармонійного поєднання поезії та малярства у творчому доробку Андієвської є її альбом «Мова сну = сегменти» (1998 р.). Він об'єднує абстрактні картини й поетичні рядки, які разом створюють ефект реальності сновидіння.

Емма Андієвська – авторка понад 9000 картин.

Не виключено, що її талант художника певною мірою вплинув на художню структуру її поетичних візій, організацію авторського ряду образів-символів. До речі, Андієвська сама зауважувала, що її малярство дуже близько «підходить» до поезії. Загалом, її поезія – це змістова

сутність її малярства. А картини Андієвської – це дзеркальне відображення поезій, своєрідна авторська ілюстрація, авторське тлумачення образів, символів, трактування емоційного фону переживань ліричної героїні, спроба своєрідного символічно-метафоричного послання поза межі, поза кордони, поза свідомість.

До речі, Н. Зборовська, осмислюючи ранню поезію Е. Андієвської, зауважує, що «спосіб зіставлення, поєднання того, що здоровий глузд не здатний суміщати, опертя на підсвідомі імпульси, творення чудесної реальності вказують на сюрреалістичне світобачення з його ірраціональною логікою» [21, 186]. Щось від ранньої Андієвської звучить і в зрілих її творах, як відгук (або перегук) часів, періодів життя-буття, як намагання осмислити філософію часу-простору, у якому живе людина.

Е. Андієвська вдається до жанрового означення своїх поетичних замальовок, даючи їм чітку оцінку – «натюрморти»: «Натюрморт з ускладненням у часі», «Натюрморт у ракурсі троянської війни», «Вагітний натюрморт», «Натюрморт з залізною лійкою», «Натюрморт в одноплщинно-історичному розтині», «Натюрморт з етичним ухилом», «Натюрморт з тінню». Такі «образотворчі» картини знаходимо у збірках «Вігілії», «Спокуси святого Антонія», «Знаки. Тарок», «Каварня», «Вілли над морем», «Межиріччя», «Наука про землю». Усі збірки – доробок різних років – це своєрідна настроєвість, піддана певним впливам, переживанням, позначена зміною настрою і навіть вектором світосприйняття, світовідчування. А ще – вплив своєрідної, неповторної, надзвичайно оригінальної філософії буття, у якому Андієвська так прагне віднайти «суть речей», обурюючись тим, що «час і простір затягло мохами» й «час товче життя, як воду в ступі», але, попри всі намагання, – «Вже не вернути в насущне». Андієвська проектує, творить, малює, будує свій світ, «Щоб крізь душі надсадну каламуть Чвалати в світло, де його нема». Окреслюється принципова позиція поета – тяжіння до нестандартності мислення та побудови образної системи, надмірної метафоричності, шукання логіки в нелогічному (або навпаки). На щось подібне ми натрапимо в поетичних проектах Василя Барки, особливо в його монументальному «Океані».

Жанр «натюрмарту», як відомо, застосовується не лише в площині образотворчого мистецтва, хоча найчастіше використовується саме художниками. Оскільки література – теж один із видів (причому синтезований) мистецтва, то й у художніх творах, переважно поетичних, натрапляємо на такі замальовки із зображенням предметів побуту, квітів, фруктів тощо.

Так, поетичні «натюрморти» Емми Андієвської не зовсім або, швидше, зовсім незвичні, з погляду жанрового означення класичного малярського «натюрморту». Читач, сподіваючись побачити традиційну предметну композицію, буде вражений, приголомшений, натрапивши на несподівані, інколи навіть незнайомі образи й предмети, освітлені чудернацькими барвами. Майже театральна гра світла-тіні в поетичних натюрмортах Андієвської змусить читача пригадати страшні сни-видіння та може викликати шквал непередбачуваних, не завжди позитивних емоцій, переживань, залишивши по собі неоднозначні враження й відчуття. Скажімо, деякі поетичні картини Андієвської, хоч і не означені авторкою як «натюрморти», можуть вважатися такими за аналогією побудови, структурними особливостями, образною системою, художнім наповненням: «Краєвид у межах квадрата», «Домашній краєвид у дощ», «Каварня з ухилом у метафізику», «Краєвид з квітчастими левами, або переваги зеленого», «Інше вікно» та ін.

Іван Фізер, один із дослідників поетичних творів Е. Андієвської, зауважує, що «в царстві самотності», де «всі Гамлети втупились у скриньку телебачення», оновлення світу можливе тільки через інфантильну, незайману безпосередність один до одного, до природи, до всесвіту. Поезія Андієвської і є такою незайманою безпосередністю» [44, 170]. У поетичних «натюрмортах» з'являються речі «без форм і назв», хоча й вони, безперечно, викликають у нашій уяві певні асоціації, залежно від «підготованості» читача, його життєвого досвіду, образного мислення та уяви.

Запозичивши в малярстві суто професійні прийоми роботи з барвами, Емма Андієвська надзвичайно вдало залучила всю кольорову палітру до світу своїх поетичних образів, пейзажів, літературних натюрмортів. Вона, як обдарована художниця, досить майстерно «відчуває» колір, барву, тони, їхнє нюансування. Її надзвичайно тонкий художній смак дає змогу насичувати тепер уже поетичні картини своєрідним поєднанням барв, надихаючи їх настроєм, своєрідною симфонією пережитих емоцій. Таким чином, читач учуває яскраву експресію, приховану імпресію, неповторну символіку її поетичних полотен.

Здається, що більшість її поетично-художніх образів прийшла зі сну, видіння, забуття, можливо навіть нірвани (стану самозаглиблення). Спостерігаємо індивідуалізовану, сконструйовану модерним дизайнером концепцію світобудови. Тому більшість із її «натюрмортів» непідготованого читача вражають засиллям абсурдних, незрозумілих, на

перший погляд, образів, нагромадженням предметів і явищ, що взаємовиключають один одного. Деякі образні конструкції застають читача зненацька, містично-магічно заворожують, змушуючи покійрно слідувати в незвичайний, незвичний, але незаперечно цікавий, багатий, оригінальний світ, світ своєрідного Задзеркалля:

Булочка, редька, ніж і кухоль пива
На таці із погаслого металу
Й рука відтята – кипіло – на престолі.
Пацьори піни, – хвіст, як біла пава, –

Не кухоль пива, а весільний повіз, –
Самі роти – в повітря сизім тілі
І голова – із двох піщаних стулок...

(«Вагітний натюрморт»)

Айва і кілька фіялкових смокв.
І лютня – струнами униз – на рюшах.
І дзеркало, яке ледь-ледь – пороша.
Перо і тиша, аж гірка на смак.

(«Натюрморт з ускладненнями в часі»)

Потята шинка, хліб, овечий сир
Й волове око, мов яйце, з-під льоду
Напівочищене, що кинув ледар
Із осудом : «Буття не перший сорт!»

П'ять персиків, розкритий несесер,
Де срібла тінь, що заліза на владу.
І колесо, що вахлярі-облуди, –
Відбитки м'яса залишив м'ясар.

(«Натюрморт із тінню»)

Кольорова гама вражаюче неповторна, смілива своїми неприродними поєднаннями. Є в Емми Андієвської, як і в кожного майстра, свої улюблені кольори. Художня палітра її поетичних полотен має досить широкий діапазон, велику спектральну перспективу – від сліпуче-білого («біла доріжка, встелена спалахами», «вигулькують із жил *молочні* пера», «Де лиш тополя, *сизо-білий* термос»), до жовтого («присягаючись на *жовтій* дині»), від зеленого («*зелені* ятірці з усесвіту ви сильні», «*зелені*

алігаторові груші») до блакитно-голубого й синього («замість чубів – *блакитний* молочай», «молочно-голубий», «І сутінки, як *синє* сіно»), від чорного («*чорні* урвища», «світ *почорнів*, погас») до насиченого, яскравого, улюбленого поеткою червоного («З рівнини витіка *червоний* шлик», «І сонцеві розкрывши губу, *Червоне* обернув на голубе»).

Інколи барви проявляються лише внаслідок читацьких асоціацій (звичних, традиційних, класичних), при спогляданні предметів, явищ: «*вишні* перемиті», «із *кров'ю* блюдце», «закорковано *рубін*», «*горобини* в кутастій вазі гілка» – червоний, брунатий, «п'ять *персиків*», «в *буришині*», «три печені *каштани*» – теплий, пастельний жовтий, гарячий золотистий, помаранчевий, темно-коричневий, «*жасмин* чи тільки приреченість?» – сліпучо-білий. Уся кольорова гама, інколи неприродна, «мутована», максимально адаптована до зовнішнього та внутрішнього «окрасу» суспільного буття, – свідчення мінливості, непостійності настрою, напливів смутку, розпачу, туги, що приходять на зміну нестримному бажанню любити, радіти життю, боротися за щастя, шукати себе й свій шлях. Інколи червона барва, що модифікується, переливається різноманітними відтінками, стає суто інтимним свідченням пристрасності Емми Андіївської, виказує її чуттєвість, темперамент, можливо – азартність, прагнення випробувати долю-фортуна, сміливість.

Досить цікавою видається нам і гра світла й тіні в натюрмортах Емми Андіївської. Присутність у її образно-метафоричній структурі різних періодів доби – ночі, дня, темряви, сутінок – додає містичного, казкового (можливо трохи пафосно-театралізованого) звучання її модерновій по суті поезії, занурює нас у таїну світобудови, додає до багатого кольорового нюансування свої характеристики: «Вікна – по той бік *темряви*», «Ляскають кроки *вночі*», «Відкривають *ніч* для кволих і безногих, Відкривають *день...*», «Світ на узбіччі в *світловому* дрюччі. Крізь цю *прозорість* вдарила прозорість», «Ні *світла*, ані кроків на майдані. *Ніч* – наглухо – у володіння власні», «І *тінь*, що – через – мозок – від гітари».

Кольорова гама й гра світла-тіні створюють у поетичних замальовках Емми Андіївської відчуття об'ємності, голографічності, стереометричності малюнку, що вже є повноцінною панорамою сюрреалістичного світу. Деякі її поетичні «сюжети» нагадують чудернацькі фрески, що шматками визирають із-під багатовікових нашарувань. Інколи здається, що її світ – це хаотичне нагромадження образів, що постали із хворобливої уяви або снів-видінь. Але цей світ насправді має свою логічну, обґрунтовану авторкою концепцію не схожого на інші, буденні, сірі чи чорно-білі світи.

Лише «посвячені» в таїнство творення поезії, малярства, наближені до творчої майстерні творця поетичних та малярських полотен можуть достеменно зрозуміти – що є суть мікро- й макрокосму Емми Андієвської, її специфічного, неповторного, але такого багатого та розмаїтого світу, який живе за законами «круглого часу».

Її творчий потенціал вражає могутньою енергетикою, любов'ю до життя в різних його проявах. Вона всім своїм жіночим єством прагне здолати усталені догми, зламати всі стереотипи, вирватися за межі звичного життя, прагне трансцедентуватись у «позапростір і позачас» (як Василь Стус). Вона прагне вивести творчу лабораторію справжнього митця на той рівень, де не буде ніяких обмежень – вікових, суспільних, політичних, релігійних, расових, статевих. Її неповторні поетично-малярські пейзажі-натюрморти мають у своїй основі підсвідоме, занурене в таємничі глибини людської сутності, що робить її поезію філософськи насаженою, і не просто сучасною, а такою, що випереджає час, спрямована в майбуття.

Висновки й перспективи подальших досліджень. І справді, Емма Андієвська – письменниця «метафоричного стилю» (Ж. Дерріда) та «фігуративного слововживання» (І. Ільїн), як «геній алюзій, недомовленостей і сугестії, належно не поцінований не лише у вітчизні, а й ніде, робить міф допоміжним засобом для філософського дискурсу своїх текстів, схожих радше на літературу майбутнього, а не теперішнього – приходячи до нас *vice versa*» [24, 622].

Отже, багатогранна творчість Емми Андієвської викликає неабиякий інтерес у сучасних читачів та дослідників, стимулює до поглибленого і всебічного аналізу її синтезованого, оригінального творчого доробку, що став результатом постійної роботи над собою, невгамовного бажання досягнути цей суперечливий, але такий цікавий і неповторний світ, прослідкувати його крізь призму своєрідних мистецьких рефлексій.

Список використаної літератури:

1. Андієвська Е. Вілли над морем. Сонети/ Андієвська Е. – Л.: [б. в.], 2000. – 120 с.
2. Андієвська Е. Фільгурити / Андієвська Е. – К. : Всесвіт, 2008.
3. Андієвська Е. «Провидіння не любить ледачих...» / Жінка як текст: Емма Андієвська, Соломія Павличко, Оксана Забужко: фрагменти творчості і контексти / упоряд. Л. Таран. – К.: [б. в.], 2002. – С.35–39.
4. Антонюк Т. Сюрреалізм як художній напрям в українській поезії ХХ століття (Е. Андієвська, Б.-І. Антонич, М. Воробйов, О. Зуєвський) : дис. канд. філол. наук: 10.01.01 / Т. Антонюк; Київський нац. ун. ім. Тараса Шевченка. – К., 2004.
5. Бойчук Б. Кілька штрихів про малярство Емми Андієвської / Б. Бойчук // Світовид. – 1993. – № 2.

6. Бойчук Б. Фантасмагоричний портрет Емми Андіївської / Б. Бойчук // Слово і час. – 2000. – № 1. – С. 87-89.
7. Бойчук Б., Рубчак Б. Емма Андіївська / Б. Бойчук, Б. Рубчак // Кур'єр Кривбасу. – 2004. – № 174. – С.117–123.
8. Буценко О. Притча про наш світ / О. Буценко // Жінка як текст. Емма Андіївська, Соломія Павличко, Оксана Забужко: фрагменти творчості і контексти / упор. Л. Таран. – К. : Факт, 2002. – С. 26.
9. Водолазька С. Антологія трансцедентної самотності Емми Андіївської / С. Водолазька // Слово і час. – 2004. – № 1. – С. 49–53.
10. Водолазька С. Постмодерністські акценти у творчості Емми Андіївської : дис. канд. філол. наук : 10.01.01 / С. Водолазька; Київський нац. ун. ім. Тараса Шевченка. – К. : [б. в.], 2002.
11. Возняк Т. «Небуття хамелеон» в поезії Емми Андіївської / Т. Возняк // Сучасність. – 1992. – № 5. – С. 144–147.
12. Гриценко О. Сни про базар (Кілька слів про поетесу Емму Андіївську)/ О.Гриценко // Жінка як текст. Емма Андіївська, Соломія Павличко, Оксана Забужко: фрагменти творчості і контексти / упор. Л. Таран. – К. : Факт, 2002. – С. 24.
13. Гусар-Струк Д. Як читати поезії Емми Андіївської / Д. Гусар-Струк // Кур'єр Кривбасу. – 2004. – №177. – С.167–170.
14. Дати країні справжнє (інтерв'ю Емми Андіївської) // Український тиждень. – 2010. – №16 (129). – 23 квіт.
15. Деко О. Три загадки Емми Андіївської / О. Деко // Соборність. – 2002. – № 1. – С. 10–11.
16. Державин В. Поезія Емми Андіївської / В. Державин // Кур'єр Кривбасу. – 2004. – № 170. – С. 96–107.
17. Дерріда Ж. Дарувати час: пер. з фр. М. Ющенко / Дерріда Ж. – Львів : Літопис, 2008.
18. Дмитриченко Н. Емма Андіївська: «Я звикла жити у пустелі. Як у поганому шукати позитив, чому в сучасній літературі забагато тельбухів і про самотність у мюнхенській квартирі – у розмові із неординарною жінкою» / Н. Дмитриченко // Україна Молода. – 23 квіт. 2010. – С. 20–21.
19. Драч І. Андіївська Емма / І. Драч // Українська літературна енциклопедія. – Т. 1. – К. : [б. в.], 1988. – С. 62.
20. Dorothea Friedrich. Ukrainische Vitalität in Dachau: Die Eröffnung der Ausstellung mit Werken von Emma Andijewska in der kleinen Altstadtgalerie von Frank Donath / Dorothea Friedrich // Süddeutsche Zeitung. – 2005. – 29 oktober.
21. Зборовська Н. Емма Андіївська / Н. Зборовська // Історія української літератури ХХ століття / за ред. В. Г. Дончика: у 2-х кн. – Київ : Либідь, 1998. – Кн. друга (Друга половина ХХ ст.). - С.185–188.
22. Зборовська Н. Прозові рефлексії над мисленням / Н.Зборовська // Кур'єр Кривбасу. – 2004. – № 178. – С. 117–124.
23. Emma Andijewska, Zespoły architektoniczne, przekład z języka ukraińskiego Tadeusz Karabowicz. – Lublin : Studio Format, 2010.
24. Кіяновська М. До питання про функцію міфу в творчості Емми Андіївської / М. Кіяновська // Українська філологія: школи, постаті, проблеми : зб. наук. пр. Міжнар. конф., присвяч. 150-річчю від дня заснування кафедри словесності у Львів. ун. (Львів, 23–25 жовт. 1998 р.). – Львів : Світ, 1999. – С.616–622.
25. Коптілов В. В., Астаф'єв О. Г. Андіївська Емма / В. В. Коптілов, О. Г. Астаф'єв// Енциклопедія сучасної України. – Т. 1. – К. : [б. в.], 2001. – С. 473.
26. Лавріненко Ю. Дві течії в поезії Емми Андіївської / Ю. Лавріненко // Кур'єр Кривбасу. – 2004. – № 173. – С. 113–116.

27. Ледер К. Емма Андієвська – письменниця і малярка / К. Ледер // Всесвіт. – 1995. – № 10–11. – С. 145–147.
28. Лисенко Т. Мікро- і макросвіти у творчості Емми Андієвської / Т. Лисенко // Слово і час. – 2004. – № 1. – С. 45–49.
29. Лисенко Т. Океанічний лабіринт, або феномен Емми Андієвської / Т. Лисенко // Сучасність. – 2003. – № 11. – С. 142–147.
30. Lysenko T. Emma Andijewska, Ukrainian artist from Munich / T. Lysenko // Welcome to Ukraine. – 2003. – № 2.
31. Мойсієнко А. «Напруга, що сприймається як стиль» або «Архітектурні ансамблі» Емми Андієвської / А. Мойсієнко // «Жінка як текст. Емма Андієвська, Соломія Павличко, Оксана Забужко: фрагменти творчості і контексти» / упор. Л. Таран. – К. : Факт, 2002. – С. 44–45.
32. Осадчук П. Поезія перетворює світ / П. Осадчук // Андієвська Е. Твори : у 12 т. – Мюнхен; Хмельницький : [б. в.], 2004. – Т. 1. – С. 3–8.
33. Поети «Нью-Йоркської групи». Антологія / упоряд. текстів О. Г. Астаф'єва, А. О. Дністрового ; передм. О. Г. Астаф'єва. – Х. : Ранок, 2003.
34. Райс Е. Поезія Емми Андієвської / Е. Райс // Кур'єр Кривбасу. – Берез. 2004. – № 172. – С. 124.
35. Слабошпицький М. Провидіння не любить ледачих (Емма Андієвська) / М. Слабошпицький // Не загублена українська людина (55 портретів з української діаспори). – К. : Ярославів Вал, 2004. – С. 342–354.
36. Сорока П. Магія ліній і барв, або дещо про малярство Емми Андієвської / П. Сорока // Кур'єр Кривбасу. – 1998. – № 10.
37. Степовик Д. Вільна Академія Емми Андієвської / Д. Степовик // Українське Слово. – 1995. – 23 лип.
38. Стех М. Пошуки істини крізь інтелектуальну візію всесвіту: Дещо про поезію Емми Андієвської / М. Стех // Сучасність. – 1989. – № 2. – С. 27–41.
39. Стех М. «Іншим обличчям в потойбік...» - поезія і проза Емми Андієвської / М. Стех // Кур'єр Кривбасу. – Січ. 2004. – № 170. – С. 76–80.
40. Стех М. «Іншим обличчям в потойбік...» / М. Стех // Кур'єр Кривбасу. – Лют. 2004. – № 171. – С. 147–153.
41. Тарнашинська Л. Вернісажі Емми Андієвської / Л. Тарнашинська // Дзеркало тижня. – 2005. – № 29 (556).
42. Тарнашинська Л. Емма Андієвська: відома й невідома / Л. Тарнашинська // Art Line. – 1998. – №3.
43. Тарнашинська Л. Емма Андієвська: «Неправда, що людина не має права вибору. Вона його має повсякчас» / Л. Тарнашинська // День. – №17. – 1999. – 30 січ.
44. Фізер І. Емма Андієвська (1931) / І. Фізер // Поза традиції: Антологія української модерної поезії в діаспорі. – Київ; Торонто; Едмонтон; Оттава : [б. в.], 1993. – С. 170–172.
45. Шаф О. Сонет Емми Андієвської в західноєвропейському контексті / О. Шаф // Соборність. – 2008. – № 2–3 (32–33). – С. 150–165.
46. Шеньє-Жандрон Ж. Сюрреалізм: пер. с фр. С. Дубина / Ж. Шеньє-Жандрон . – М. : [б. в.], 2002. – 416 с.